

თბილისის ენობრივი სიტუაციის ზოგი საკითხი

სტეცილისტები სალიტერატურო ენას სამწერლობო ენასაც უწოდებენ, რამდენადაც ამ ტერმინით უკეთაა ხაზგასმული სტანდარტიზებული ენის წერილობით ტრადიციასთან სავალდებულო კავშირი. არასტეცილისტები კი (მათ შორის, განათლებული საზოგადოებაც) ხშირად მცდარად უკავშირებენ სალიტერატურო ენის ცნებას გეოგრაფიულ ან ურბანულ მარკერს და აცხადებენ, რომ სალიტერატურო ენა ქალაქის, ძირითადად დედაქალაქის, მეტყველებასთანაა ახლოს. ამასთან, აღსანიშნავია, რომ ჩვენში, თვით სტეცილისტთა შორისაც, ჯერ კარგად არ არის გათავისებული თბილისის მეტყველების ერთ მთლიან თბილისურ დიალექტად ან ქალაქის სოციალურ სტრატეზად (სოციალურ დიალექტებად) მოაზრების საკითხი, და ის, თუ სად უნდა მოექცეს დიალექტოლოგიურ რუკაზე თბილისის (ან მისი ცალკეული რაიონის, თუ ცალკეული სოციალური ჯგუფის) მეტყველება.

მართებულად აღნიშნავს ს. ი. ოჟეგოვი: „ერთი მხრივ არის სალიტერატურო ენა, გამოხატვის საკმაოდ მყარი ფორმებით, მკვეთრი ტრადიციული, კონსერვატიული ტენდენციებით, როგორც კულტურული და სახელმწიფო ენა, იგი არსებითად ექსტერიტორიულია და ქალაქში მისთვის არის მხოლოდ დამატებისათვის საუკეთესო წერტილი. მისკენ ისწრაფვიან ისინი, ვისაც კულტურული მოქალაქეობის დამკვიდრება სურს“¹. თუმცა ტერმინი „ქალაქური მეტყველება“ რაიმე მთლიანს სულაც არ გულისხმობს; ჩვენს სინამდვილეში ქალაქის მეტყველებისათვის დამახასიათებელი ნიშნები საგანგებოდ უნდა „გამოიწიროს“ სხვადას-

¹ С. И. Ожегов, О просторечии (к вопросу о языке города), Вопросы языкознания, №5, 2000, Наука, Москва, 93-110. (ოჟეგოვის ეს ნაშრომი ამოღებულია საარქივო მასალებიდან და 2000 წელს პირველად გამოქვეყნდა).

ხვა დილაქტური არეალიდან შემოსული ფორმების, ფუნქციური სტილებისა და ქვესტილების თავისებურებებისაგან და ამ გზით დადგინდეს უშუალოდ ქალაქის, და კერძოდ, დედაქალაქის მეტყველებისათვის სპეციფიკური ნიშნები. აქ დაისმის საკითხი, თუ რა უნდა იყოს ამ სპეციფიკის განმსაზღვრელი: გამოთქმა, ლექსიკა, სინტაქსი თუ სხვა.

ქართულ სინამდვილეში თბილისი საქართველოს სხვა ქალაქებისაგან განსხვავებულ სოციალურ სქემას ქმნის და ეს უეჭველად იქნება ასახული მეტყველებაში. ამას თავისი ახსნა აქვს: თბილისი ისტორიულად არის საქართველოს პოლიტიკური და კულტურული ცენტრი, რომელიც ოდითგანვე ვითარდებოდა საქართველოს ისტორიულ-გეოგრაფიული პროვინციების (შიდა ქართლი, კახეთი, ქვემო ქართლი და თრიალეთ-გავახეთი) შესაყარზე და მის ყოფაში აირეკლებოდა საქართველოს სხვადასხვა კუთხის ეთნოგრაფიული და სამეტყველო თავისებურებანი. თუმცა თანამედროვე გაგებით ურბანული თავისებურებები თბილისმა ძირითადად XIX საუკუნიდან შეიძინა, როდესაც იგი უკვე აღარ წარმოადგენდა დამოუკიდებელი ქართული სახელმწიფოს დედაქალაქს და რუსეთის იმპერიის ერთ-ერთი განაპირა პროვინციის ადმინისტრაციულ ცენტრად იყო ქცეული. ამ პერიოდიდან იწყება თბილისის მოსახლეობის სისტემატური მატება, რაც არ ყოფილა მხოლოდ ურბანული ტენდენციის შედეგი, არამედ მეტროპოლიტიდან განზორციელებული საგანგებო ეკონომიკური და ნაციონალური პოლიტიკითაც იყო განპირობებული და ამ ვითარებამ თითქმის მთელი მეოცე საუკუნე მოიცვა (დამოუკიდებელი ქართული სახელმწიფოს არსებობის იმ მცირე პერიოდების გამოკლებით, რომლებიც ცალკე უნდა გაანალიზდეს).

¹ მაგალითად, თბილისში 1897-1910 წლებში სომხების რაოდენობა გაიზარდა 45,7 ათასიდან 124,9 ათასამდე, რომელთაგან დაახლოებით 58 ათასი იყო ახლად მოსული (უბირატესად თურქეთიდან). (П. Аргутинский. Население Тифлиса. Тифлиск. Муниципаль. Календарь на 1917 г. Тифлис, 1916, с. 163), ცნობა აღებულია შოთა თეთვაძისა და ოთარ თეთვაძის წიგნიდან — „სომხები საქართველოში“, თბილისი, 1998. იზრდებოდა სოფლიდან ქალაქში სამუშაოდ წასულთა რიცხვიც, ხოლო საბჭოთა პერიოდში მიგრაციული პროცესი მთელსაკავშირო სიერცეს მოიცავდა და მარტო რესპუბლიკის მოსახლეობის გადაადგილებით არ შემოიფარგლებოდა. მაგალითად, 1926 წელს თბილისში მუშათა რაოდენობა უდრიდა 22247 კაცს, 1930 წელს ეს რიცხვი 28540 კაცამდე გაიზარდა. ზრდის ტემპმა შეადგინა 28,7 პროცენტი. 1939 წელს თბილისის მოსახლეობაში მუშათა კლასის წარმომადგენლობა უკვე უდრიდა 43,7 პროცენტს (იყო 226755 კაცი). ეს ციფრი ყოველწლიურად იზრდებოდა. (ალექსანდრე დაუშვილი, თბილისი 1937, თბილისი, 1997, გვ. 25).

თბილისი ერთხანს ამიერკავკასიის საბჭოთა ფედერაციული სოციალისტური რესპუბლიკის დედაქალაქადაც გამოცხადდა, ამან კი ხელსაყრელი პირობები შექმნა მოსახლეობის მიზიდვისათვის არა მარტო საქართველოს და ამიერკავკასიის სხვადასხვა ნაწილებიდან, არამედ საბჭოთა კავშირის დანარჩენი მეზობელი რაიონებიდანაც. საბჭოთა პერიოდის თბილისის მოსახლეობის მექანიკურ ზრდაში, მიგრაციულ პროცესებთან ერთად გარკვეულ როლს ასრულებდა მეზობლად მდებარე დაბებისა და სოფლების შერწყმა ქალაქთან.

ეს კი თავისთავად არ აძლევდა ქალაქის მეტყველებას საკუთარი დინამიკით განვითარების საშუალებას და მუდმივად აკავშირებდა მას გეოგრაფიული დიალექტების განსაზღვრულ ტიპებთან. საქართველოს სსრ ცენტრალური სტატისტიკის სამმართველოს მასალების საფუძველზე განხორციელებული ანგარიშით ომისწინა ხუთწლეულების მანძილზე ქალაქის მოსახლეობის მთლიან მატებაში დაახლოებით 1/3 მოდიოდა ბუნებრივ ზრდაზე და 2/3 — მექანიკურზე. (თბილისი, 1989 (რედაქტორი ვ. ჯაოშვილი), გვ. 109).

შესაბამისად, თბილისის მოსახლეობის მეტყველების თავისებურებების განსასაზღვრად გასათვალისწინებელია შემდეგი ფაქტორები:

თბილისის მოსახლეობის ეროვნული და სოციალური შედგენილობა და მისი რაოდენობის ცვლის დინამიკა XIX საუკუნემდე და ამ საფუძველზე განსაზღვრული მეტყველების თავისებურებანი (ამ მასალის მოძიება შესაძლებელია თბილისის რეალობის ამსახველ ოფიციალურ დოკუმენტებსა და ქალაქურ ფოლკლორში);

მოსახლეობის ეროვნული და სოციალური შედგენილობა და ცვლის დინამიკა XIX საუკუნეში და თბილისის მეტყველების თავისებურებანი XIX საუკუნის მწერლობის, ისტორიული დოკუმენტების, ოფიციალური დოკუმენტებისა და პრესის ენის მიხედვით;

XX საუკუნის თბილისის მოსახლეობის ეროვნული და სოციალური შედგენილობა, ცვლის დინამიკა და მეტყველების თავისებურებანი; XX საუკუნის თბილისის მეტყველების შესასწავლად საჭირო იქნება გამოიყოს ის პერიოდები, რო-

დესაც ქალაქურ მეტყველებაში მკვეთრ ცვლილებებს იწვევდა საქართველოში მიმდინარე სოციალურ-პოლიტიკური გარდატეხები, რომელთა ეპიცენტრს ყოველთვის დედაქალაქი წარმოადგენდა:

1. XX საუკუნის დასაწყისი რუსეთის ცარისტული იმპერიის ნაწილად ყოფნის ხანა;
2. 1917-1921 წლების თბილისი — დამოუკიდებელი საქართველოს დედაქალაქი და ქალაქური მეტყველება;
3. გასაბჭოების შემდგომი თბილისის და თბილისური მეტყველების თავისებურებანი; ინტერნაციონალური ჟარგონები;
4. 90-იანი წლების დასაწყისი — თბილისის სტრატეგია (სოციალური ჯგუფების მეტყველების ცვლა, ელიტარული წრეების მეტყველება, საკუთარი სახელების გაქართულება და სხვ.);

მოსახლეობის თვითკუთვნილების საკითხი („ნამდვილი თბილისელი, თბილისელი“, ქართველი?).

ლტოლვილთა ნაკადები თბილისში და თბილისური მეტყველების ახალი ეტაპი.

XXI საუკუნის დასაწყისი — თბილისის მოსახლეობის ეროვნული და სოციალური შედგენილობა და ცვლის დინამიკა, მეტყველების თავისებურებანი.

ქალაქის მეტყველებაზე საუბრისას ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საკითხი ტერმინთა შერჩევაა. კერძოდ, რა ტერმინებია მოსახერხებელი ქალაქის მეტყველების (ანუ ქალაქური დიალექტის) და მისი სახეების აღსანიშნავად.

ქალაქებს საერთო ურბანულ ნიშნებთან ერთად თავისი ინდივიდუალური ხასიათიც გააჩნიათ, რაც სოციალური წარმოდგენების განსხვავებულობას იწვევს. სოციალური გემოვნება, კულტურული ტრადიცია, ელიტარული წრეების ეკონომიკური პრიორიტეტების განმსაზღვრელი საფუძვლების სპეციფიკა, გავრცელებული დარგები, ეკონომიკური დონე, კულტურული დონე, კრიმინალური დონე და სხვ. მნიშვნელოვნად განასხვავებს ერთმანეთისაგან არა მარტო სხვადასხვა ქვეყნის დედაქალაქებს, არამედ ერთი ქვეყნის ქალაქებსაც. თუნდაც ავიღოთ, ერთი მხრივ, თბილისის ელიტარული, პრივილეგირებული ინტელიგენციის მეტყველე-

ბაში აშკარად გამოხატული რუსული გამოთქმის (პრონონსის) მოძალება (დიფთონგების, „სირბილის ნიშნის“, მახვილის), კავკასიური მკვეთრების შერბილებებისა თუ „მოევროპულების“ ტენდენცია და რუსული ლექსიკა-ფრაზეოლოგიის ხშირი გამოყენება ქართულ მეტყველებაში 90-იან წლებამდე, ან ახალი თაობის ელიტარული ინტელიგენციის მიერ ინგლისური აქცენტის ან ლექსიკური ჩანართების გამოყენება საკუთარი პრიორიტეტულობის დასამტკიცებლად 1992 წლიდან დღემდე, ხოლო მეორე მხრივ, ინგლისელი ან ამერიკელი ელიტარული ინტელიგენციის მისწრაფება, რომ თავისი პრიორიტეტულობა ინგლისურის კარგი ცოდნით დაამტკიცოს, ანუ მაღალი კლასის მაიდენტიფიცირებელ ნიშნად სწორედ სახელმწიფო ენის ზედმიწევნითი ცოდნა მიიჩნიოს. საბჭოთა პერიოდში, საყოველთაო სავალდებულო განათლების პირობებში, წერა-კითხვის უცოდინრობა ფაქტობრივ არ არსებობდა, ასევე, საერთო საგანმანათლებლო სისტემისა და მასმედიის ორგანიზებული მართვის შედეგად მეტყველების თვალსაზრისით საზოგადოების სოციალური დიფერენციაცია ნაკლებად მკვეთრი იყო, ამიტომ საბჭოთა თბილისისათვის ნიშანდობლივი მეტყველებითი სტრატეგიის რაოდენობა გაცილებით ნაკლები იყო, ვიდრე ამჟამადაა, როდესაც მოსახლეობის სოციალური დიფერენციაცია და ქალაქის უბნების სოციალური პრინციპით დასახლების ტენდენცია გაძლიერდა.

ქალაქის მეტყველების ცნებასთან ასოცირდება ე. წ. „მდაბიური მეტყველების“ ცნებაც, რომელიც ერთი მხრივ, ემსგავსება გეოგრაფიულ დიალექტს, რამდენადაც არანორმირებულია, და მეორე მხრივ, მსგავსია ფუნქციური სტილისა, რამდენადაც სოციალურად განპირობებულია. სოციალური გარემო თავად განსაზღვრავს მდაბიური მეტყველების დროებითობასა და მისგან განთავისუფლების საჭიროებას. ამიტომ „მდაბიური მეტყველება“ არის ტიპი საერთო ენისა, რომელიც იქმნება დიალექტების საფუძველზე, მაგრამ არ გადაიქცევა დიალექტად.

თავად ტერმინი „მდაბიური მეტყველება“ ქართულში არც მაინცა და მაინცაა გავრცელებული, შესაძლოა იმიტომაც, რომ ტერმინი „მდაბიური“ შინაარსით უფრო სოციალურია, ვიდრე იგივე რუსული **просторечие**, ან ინგლისური **slang**-ი. რუსული **просторечие** ლინგვისტურ ენციკლოპედიურ ლექსიკონში გან-

მარტეზულია, როგორც „ეროვნული ენის ერთ-ერთი ფორმა, დიალექტურ, **ქარგონულ მეტყველებასა** და სალიტერატურო ენასთან ერთად. ხალხურ კილოებსა და ქარგონთან იგი ერთად შეადგენს საერთოეროვნული სამეტყველო კომუნიკაციის არაკოდირებულ სფეროს — **ხალხურ-სასაუბრო ენას**; აქვს ზედიალექტური ხასიათი. კილოებისა და ქარგონისაგან განსხვავებით, **просторечие** ეროვნული ენის მტარებელთათვის ერთიანად გასაგებია“. ამავე ლექსიკონში აღნიშნულია, რომ **просторечие** რუსისტიკის ტერმინია, და სხვა ენებთან პარალელის გავლებისას მისი ზუსტი შესატყვისი არ იძებნება, აქ მხოლოდ ფუნქციითა და შედგენილობით მსგავს სფეროებზე შეიძლება საუბარი. (მღრ. ფრანგ. **La langue populaire, bas-language**, ჩეხური „საყოფაცხოვრებო-სასაუბრო ენა“, იტალ. **Dialetto regionale**). ამავე რიგში უნდა განვიხილოთ ტერმინი „არგო“, რომელიც შემდეგნაირად განიმარტება: „არგო (ფრანგ. **Argot**) — რომელიმე პროფესიული ან სოციალური შეზღუდული ჯგუფის საგანგებო, განსაკუთრებული ენა, რომელიც შედგება ერთი ან რამდენიმე ბუნებრივი ენის თავისუფლად შერჩეული სახეცვლილი ელემენტებისაგან (აქვე, ქარგონი). არგო, როგორც წესი, გამოიყენება კომუნიკაციის საგნის დასაფარავად“. (Лингвистический энциклопедический словарь, 1990). იყენებენ სხვა ტერმინებსაც, მაგალითად „**ქუჩის მეტყველება**“, „**ქალაქური ქარგონი**“ და სხვ. ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში გამოყენებულია ტერმინი „**გულგარიზმი**“.

ქალაქის (დიდი ქალაქების) მეტყველებითი მრავალფეროვნება ქვეყანათა გეოგრაფიული დიალექტების სიმრავლეს არ ჩამორჩება. მაგალითად, ნიუ-იორკის მეტყველების თავისებურებათა შესახებ მრავალი უაღრესად საინტერესო გამოკვლევაა განხორციელებული, ერთ-ერთია ფრიად სოლიდური ნაშრომი — **The City in Slang, New York life and Popular Speech**, Irving lewis Allen, New York, Oxford, Oxford University Press, 1993. რომელშიც აღნიშნულია, რომ ქალაქის მეტყველებაში ძირითადად იმდენივე სამეტყველო ჯგუფი გამოიყოფა, რამდენიც — სოციალური ჯგუფი. მაგალითად, ნიუ-იორკის მცხოვრებთა კლასიფიცირება შეიძლება შემდეგ ჯგუფებად: მკვიდრთა და იმიგრანტთა, საშუალო კლასის, მუშათა და მაღალი კლასის წარმომადგენლებად, ასაკობ-

რივ ჭგუფებად, პროფესიულ ჭგუფებად, ცხოვრების სტილის მიხედვით განსხვავებულ ჭგუფებად. „სლენგი თავის ყოველდღიურობაში სოციალური სხვაობებიდან გამომდინარეობს, დამოკიდებულია მათზე, იქვემდებარებს და აღნიშნავს კიდევ მათ“. საგანგებო სამეტყველო ჭგუფებს ქმნიან მოლაპარაკენი ტრანსპორტში, კაფეში, სალონებში, მათხოვრები... მეტყველების ხასიათზე მოქმედებს მრავალი ფაქტორი: ეკონომიკური მდგომარეობა, განათლების დონე, საცხოვრებელი რაიონი, უბანი, საქმიანობა, მოლაპარაკეთა ასაკი, სქესი...¹

ქალაქის მეტყველებაზე დაკვირვების საშუალებას იძლევა მხატვრული ლიტერატურა, რომლის მიხედვითაც გაირჩევა ერთი მხრივ, „ქალაქელი მწერლების“ (მაგ., ნიუ-იორკის შესახებ წერდნენ: დეარ ჰოუელსი, თეოდორ დრაიზერი, ედიტ ვარტონი, ჯონ დოს პასოსი, თომას ვულფი) ენა და მეორე მხრივ, „ქალაქელი მწერლების“ პერსონაჟთა ენა; მაგრამ მხატვრული ლიტერატურის მაგალითები სტილიზებულია და თავისებურად განზოგადებული. რეალურად კი ქალაქის სხვადასხვა რაიონში მცხოვრებთა მეტყველება დიდ სხვადასხვაობას აჩვენებს და განზოგადებას მცირედ ექვემდებარება. მაგალითად, სტიუ ურელანდი აღნიშნავს, რომ 1981 წელს გამოიკვლია 37 სხვადასხვა ადგილას მცხოვრები 371 ინფორმანტის მეტყველება, აღმოჩნდა რომ თითქმის ყველგან განსხვავებული იყო პ-ს წარმოთქმა სიტყვებში: Ap(f)el, P(f)und p(f)effer, apple, paund, pepper.

1880 წელს მაშინდელი თბილისის შესახებ ოლივერ უორდროპი წერდა: „თბილისის მოსახლეობა 105.000. აქ ცხოვრობენ არა მხოლოდ ქართველები, არამედ რუსები (სამოქალაქო მოსამსახურეები და ჯარისკაცები), სომხები (ვაჭრები და მევახშეები),

¹ The City in Slang, New York life and Popular Speech, Irving lewis Allen, New York Oxford, Oxford University Press, 1993: მაგალითად, ნიუ-იორკის ბროდვეისა და ბოუერის საზოგადოებრივი კვადრატები და სხვა სოციალური კავშირების შემცველი უბნები (მედისონი, ცენტრალური პარკი, მდიდართა რაიონი და მილიონერთა ჩიხები, ეთნიკური უბნები და მათი მეზობლობის საზღვრები, გარეუბნები (ჩინთაუნი, გარლემი, იტალიური კვარტალი, ფინანსური რაიონები (უოლ-სტრიტი) და ღამის ცხოვრების სპეციალიზებული უბნები, ღატაკთა უბნები და სხვ. (გვ. 13).

სპარსელები, თათრები, ცოტა ევროპელები, სახელდობრ, გერმანელები (კოლონისტები შვაბიიდან), ფრანგები (მკერავები, სასტუმროს მებატონეები) და სხვა. მართალია, ინგლისელ მაცხოვრებელთა რიცხვი აქ თითზეა ჩამოსათვლელი, მაინც სამწუხაროა, რომ მისი უდიდებულესობის საკონსულო 1881 წელს დაიხურა“. (სერ ოლივერ უორდრობი, საქართველოს სამეფო, თბილისი, 2001, გვ. 37). უორდრობის ამ წიგნში მთელი ქვეთავი ეძღვნება თბილისს, და ქალაქი დახასიათებულია თავისი უბნების მიხედვით (ცხადია, ეს დახასიათება შორსაა სოციოლოგიურისაგან, მაგრამ მცირედენი სოციალური შეფასებები აქაც ჩნდება). წიგნს ერთვის სტატისტიკური მონაცემებიც, კომენტარით, რომ „წარმოდგენილი ყველა ციფრი ოფიციალური გაზეთებიდან არის ამოღებული და 1886 წელს ეხება. ის მაინცდამაინც სარწმუნო არ უნდა იყოს“. ამ მონაცემებით 1886 წლისათვის თბილისის გუბერნიას 40.473 კმ. სივრცე უჭირავს, ხოლო მოსახლეობა სულ 735.000 კაცია. თავად ქალაქ თბილისში მოსახლეობა 104.024 სულს უდრის.

საგანმანათლებლო დაწესებულებათა სტატისტიკა თბილისის გუბერნიაში ასეთია:

ვიმნაზია	მუნიციპალური სკოლები	კერძო სკოლები	დაწყებითი სკოლები	მთლიანი რიცხვი
17	16	35	339	407

თბილისის გუბერნიის მოსწავლე მოსახლეობის რაოდენობრივი მაჩვენებელი ასე გამოიყურება:

ვაეი	ქალი	მთლიანად	სკოლები (ყოველ 10000 მცხოვრებზე)	მოსწავლეები (ყოველ 10000 მცხოვრებზე)
16.282	6.727	23.009	5.03	284

ქ. თბილისის მოსახლეობის დინამიკა XIX საუკუნეში და XX ს. დასაწყისში

წელი	მოსახლეობა (ათასებში)
1800	15,4 ¹
1832	25,8 ²
1865	71,0 ³
1875	104,0 ⁴
1897	159,6 ⁵
1914	344,6 ⁶

თბილისი, როგორც დედაქალაქი, თითქმის მუდმივად წარმოადგენდა საქართველოს მოსახლეობის შიდამოძრაობის ცენტრს, თუმცა ჩვენი ქვეყნის ისტორიაში იყო მომენტები, როდესაც თბილისი „ჩაიკეტებოდა“ ხოლმე დანარჩენი მოსახლეობისათვის, ასეთ მომენტებში კულტურული (და ეკონომიკური) ცენტრის ფუნქციას სხვა ქალაქი (მაგ. ქუთაისი, გეგუთი) შეითავსებდა ხოლმე... მაგრამ თბილისი, თავისი პოლიტიკური მნიშვნელობის აღდგენასთან ერთად უმაღვე იბრუნებდა სოციალური ლიდერის როლსაც. ურბანული თბილისის მოსახლეობის ზრდა განსაკუთრებით შესაძინევია გასაბჭოების შემდეგ, როდესაც მოსახლეობის მექანიკური მატების პროცესი აშკარად მართულია გარედან (საბჭოთა ცენტრიდან).

მოსახლეობის დინამიკა თბილისში 1922-1987 წლებში

წელი	მოსახლეობა (ათასობით)
1922	233,9
1926	294,0
1939	519,0
1959	703,0
1970	889,0
1979	1069,4
1985	1158,1
1987	1210,5

¹ ვახტანგ ჯაოშვილი, საქართველოს მოსახლეობა XVIII-XX საუკუნეებში. „მეცნიერება“, თბ., 1984, გვ. 63.

² იქვე 71.

³ Сборник статистических сведений о Кавказе. Тифлис, 1869, том I, отд. II, с. 64.

⁴ Сборник сведений о Кавказе. Т. VI. Тифлис по однодневной переписи 1876 года, Тифлис, 1880.

⁵ Сборник статистических сведений по Закавказскому краю, под редакцией Е. Кондратенко, Тифлис, 1902, таблицы 1,2.

⁶ Кавказский календарь за 1915 год, с. 225.

სპეციალურ ლიტერატურაში მითითებულია, რომ ქალაქის მოსახლეობის მატებაში დაახლოებით 2/3 მოდიოდა მოსახლეობის მექანიკურ ზრდაზე. ჩამოსახლებულთა შორის ჭარბობდა რესპუბლიკის გარედან მოსულები. (თბილისი, 1989, გვ. 109).

„ძველი თბილისის თითოეულ უბანში ცხოვრობდა უპირატესად ერთი რომელიმე ეროვნების მოსახლეობა. ასეთი უბნები ჰქონდათ სპარსელებს, ებრაელებს, სომხებს და ნაწილობრივ სხვა ეროვნებათა წარმომადგენლებსაც.

ეს განსახლების სურათი XIX საუკუნეშიც არსებობდა. ზოგი ასეთი უბანი სწორედ მაშინ შეიქმნა. სომეხი ბურჟუაზიის დიდი ნაწილი გასული საუკუნის შუა წლებიდან დამკვიდრდა სოლოლაკის მდიდრულ კვარტალში, ხოლო ამ ეროვნების დარები ფენები უპირატესად ავლაბარში ცხოვრობდნენ. რუსმა სექტანტებმა შექმნეს თავისი უბნები მეტეხის ციხის მოსაზღვრე ქალაქში, რომელიც ადრე მტკვრის ნოღას ეკავა (пески). იმავე სექტანტების დასახლება შეიქმნა რკინიგზის სადგურის მახლობლად, ახლანდელი ფიროსმანისა და საბჭოს ქუჩის მიდამოებში. გასული საუკუნის 80-იან წლებში ახლად ჩამოსახლებული ქართველების საკმაოდ ვრცელი უბნები წარმოიქმნა რკინიგზის გადამა — ნაძალადევი¹. (თბილისი, 1989, გვ. 132). იმავე წიგნში აღნიშნულია, რომ 80-იანი წლებისათვის ამგვარი ეროვნულად განკერძოებული უბნების ეთნიკური „ჩაკეტილობა“ შესუსტდა. რადგან მიგრანტთა „ტალღისებური“ ჩამოსახლებები არათანაბრად ხორციელდებოდა. მიუხედავად ამისა, 50-იანი წლებიდან გაძლიერებული მოსახლეობის ჩამოსახლება საქართველოს სოფლებიდან და ქალაქებიდან ძირითადად მაშინდელი ლენინის, გლდანის, ორჯონიკიძისა და საბურთალოს რაიონებში ხდებოდა, სადაც თავს იყრის თბილისის ქართული მოსახლეობის 3/5, ხოლო 26 კომისრის და სა-

¹ დასახლებულ წიგნში შესაბამის სქოლიოში მითითებულია, რომ „თვით სახელწოდება „ნაძალადევი“ ამ უბნებმა მიიღო იმის გამო, რომ ჩამოსახლებანი აქ დაიწყო ქალაქის ხელისუფლების ნებართვის გარეშე“. (გვ. 132) ჩვენ კი დავუმატებდით, რომ ხელისუფლების აქტიური კონტროლი თბილისში ჩამომსვლელთა განსახლებაზე მასალების მიხედვით ყოველთვის ქართველების შეზღუდვისაკენაა მიმართული და არა უცხო ეთნოსის წარმომადგენლებისაკენ, თუმცა საპოლემიკო წერილებში ხშირად ისმის მოსაზრება, რომ საქართველოს არ ესაჭიროება ესოდენ დიდი დედაქალაქი.

ური „ქანქარისებური“ მიგრაციით ხასიათდება. აქ ყოველდღიურად 10-30 ათასი კაცი ჩამოდის სავაჭროდ, სამუშაოდ და სასწავლად. თბილისში ყველაზე მჭიდროდ დასახლებულია ცენტრი და საცხოვრებელი მასივები (25 ათასი კაცი/კმ. კვადრატზე). დღეს თბილისში 10 ადმინისტრაციული რაიონია, უბნები კი 30-ზე მეტია. (მტკვრის მარჯვენა სანაპირო: დიდი დილომი, დილომი, ვაშლიჯვარი, საბურთალო, ვეძისი, დელისი, ნუცუბიძის პლატო, ვაკე, ბაგები, ვერე, სემიონოვკა, მთაწმინდა, სოლოლაკი, მეიდანის, ორთაქალა, კრწანისი, ფონიჭალა და სხვ. მცირე უბნები. მარცხენა სანაპიროზე: ავჭალა, პატარა გლდანი, გლდანულა, მუხიანი, თემქა, სანზონა, ნაძალადევი, ლოტკინი, დიდუბე, კუკია, სვანეთის უბანი, პლებანოვი, ოქროსუბანი, ვორონცოვი, ჩუღურეთი, ავლაბარი, ელია, ნავთლული, ვაზისუბანი, მე-3 მასივი, ისანი, სამგორი, ვარკეთილი, ორხევი, ლილო, აეროპორტი, ალექსეევკა და სხვ.¹

საქართველოს ლტოლვილთა და განსახლების სამინისტროს 01. 1997 წლის მონაცემებით იტულებით გადაადგილებულ პირთა — დევნილთა განსახლების სქემა ასე გამოიყურება:²

- გლდანი — 14 600
- საბურთალო — 14 400
- ისანი — 11 800
- ნაძალადევი — 11 200
- დიდუბე — 9 300
- სამგორი — 8 200
- ვაკე — 7 700
- ჩუღურეთი — 6 400
- მთაწმინდა — 6 300
- კრწანისი — 4 200

ცხადია, საქართველოსათვის აუცილებლად გადასაჭრელ პრობლემად რჩება დევნილთა საკუთარ ტერიტორიებზე დაბრუ-

¹ ნ. ბერუჩაშვილი, ზ. დავითაშვილი, ნ. ელიზბარაშვილი, საქართველოს გეოგრაფია, წიგნი III, რეგიონები, გამოქვეყნდა „განათლება“, თბ., 2000. 9-11. თომა (თამაზ) გუგუშვილი, საქართველოს გარე-მიგრაციულ-დემოგრაფიული პრობლემები, თბილისი, 1998, გვ. 65.

ნების საკითხი, მაგრამ ამჟამინდელ თბილისში შექმნილი თვით-კუთვნილებითი (identity) და ენობრივი სიტუაცია შესაფასებელია, და მიუხედავად სტატისტიკურ მონაცემთა ტრადიციული არასაიმედოობისა, ქალაქის სამეტყველო და ეროვნული განვითარების ტენდენციებიც განსასაზღვრი გახლავთ.

თბილისი თანამედროვე ურბანული ნიშნების შექმნის შემდეგაც რჩებოდა ქართული სალიტერატურო ენის განვითარება-გავრცელების კერად და საქართველოს სხვადასხვა რეგიონისათვის სალიტერატურო ენის კულტურული ავტორიტეტის, პრესტიჟის განსახიერებად. და თუმცა საბჭოთა პერიოდის თბილისის მოსახლეობის გარკვეული ნაწილი ბილინგვა ან სულაც ტრილინგვა იყო, ამასთან, არაქართველთა მნიშვნელოვანი ნაწილი ცუდად ფლობდა ან სულაც არ ფლობდა ქართულს (რომ აღარაფერი ვთქვათ, სალიტერატურო ქართულზე), თბილისი თავისი კულტურულ-საგანმანათლებლო სისტემისა და ქალაქის თვალსაჩინო წარმომადგენლების სწორი ორიენტაციის წყალობით მაინც რჩებოდა მეწინავედ სალიტერატურო ქართულის დაცვის საქმეში. თუმცა მთელი საბჭოთა პერიოდის მანძილზე შეიმჩნეოდა ერთი ტენდენცია — თბილისელობის გარკვეულ პრესტიჟულ სოციალურ კატეგორიად განწილვისა, რასაც კომუნისტური სნობიზმის ელფერი დაჰკრავდა და თბილისის მიღმა დარჩენილი ქართველებისათვის თბილისის „ელიტისათვის“ მიკუთვნიებულობის გადაულახავ ბარიერებს აღმართავდა. ამგვარ თვითიზოლაციას აუცილებლად ესაჭიროებოდა საგანგებო ჩარჩო და ამ ჩარჩოს ერთ-ერთ არშიათაგანს მეტყველებაც წარმოადგენდა. ანუ თბილისის ნომენკლატურული ელიტა, რომელიც თავის საქმიან ცხოვრებაში რუსულსა და სალიტერატურო ქართულს იყენებდა, ყოფა-ცხოვრებაში „საგანგებო მეტყველებას“ მიმართავდა, რომლითაც თავის არამართო ზოგადურბანულ არამედ შიდარეგიონულ თვითკუთვნილებასაც უსვამდა ხაზს და ამით სხვა მოსახლეობას ემიჯნებოდა. რა თავისებურებების შემჩნევა შეიძლება ამ თვალსაზრისით?

თბილისი ინტერნაციონალური ქალაქი იყო რუსეთის ბატონობის ხანაში, რასაც ხელი შეუწყო იმანაც, რომ მოსკოვისაგან მას ამიერკავკასიის პოლიტიკური ცენტრის რო-

ლიც დაეკისრა. 1922 წელს თბილისში ქართველების რაოდენობა 35,2 პროცენტი იყო. სხვა ერების წარმომადგენლებიდან განსაკუთრებით ჭარბობდა სომეხი მოსახლეობა — ის 34,9 პროცენტს შეადგენდა. (აღ. დაუშვილი, თბილისი, 1937, თბილისი, 1997, გვ. 17). არაქართველი მოსახლეობა ძირითადად კარგად იყო მორგებული რუსულ დიქტატს და უფროსხოდა ქართული სახელმწიფოს გაძლიერებას, ამიტომაც თბილისის არაქართველი მოსახლეობის დიდი ნაწილი ლოიალურად შეზღვა კომუნისტურ გადატრიალებას; სწორედ მათი რიგებიდან კომპლექტდებოდნენ, მეტ-ნაკლებად, პარტიული და საშქოთა ადმინისტრაციის ხელმძღვანელი კადრები საბჭოთა ხელისუფლების პირველ წლებში. ამდენად თბილისის პარტიული ნომენკლატურის მნიშვნელოვანი ნაწილი თვითშეგნებისა და მეტყველების მიხედვით ქართულად ორიენტირებული არ ყოფილა. ეს ნიშანი გასათვალისწინებელია თბილისურ მეტყველებაზე მსჯელობის დროს. თბილისში ქართული მოსახლეობის სწრაფი ზრდა დაიწყო 30-იან წლებში, როცა ფართოდ გაიშალა საფაბრიკო-საქარხნო მშენებლობა 1939 წელს თბილისში ქართველების რაოდენობა უკვე 44 პროცენტამდე გაიზარდა. (აღ. დაუშვილი, თბილისი, 1937, 1997, გვ. 17) არაქართულად ორიენტირებული და ქართულად ცუდად მეტყველი მოსახლეობა, ცხადია, ქმნის მეტყველების ისეთ ვარიანტს, რომელიც არ ემგვანება ქართულის ტრადიციულ დიალექტებს, და რამდენადაც დიალექტური მეტყველება ვიწრო ჯგუფური თვითიდენტიფიკაციის გზაც გახლავთ, თბილისელთა ამ გარკვეული კატეგორიის მეტყველების წარმომადგენელნიც ენობრივად „ცნობენ“ ერთმანეთს.

რა სოციალურ ჯგუფებს ქმნიდნენ თბილისის მკვიდრნი 20-იანი წლებიდან 30-იანი წლების ბოლომდე?

1) თბილისის სამრეწველო საწარმოთა უმრავლესობა ეკუთვნოდა სომეხ კაპიტალისტებს: ადელხანოვს, იარალოვს, ბოზარჯიანცს, ენფიანჯიანცს და სხვ. ისინი საკუთარ საწარმოებში ხალისით ღებულობდნენ თანამემამულეებს, ამიტომაც თბილისის საწარმოებში (განსაკუთრებით ტყავ-ფეხსაცმლის წარმოებაში) ჭარბობდნენ სომეხი მუშები. ამ საწარმოებში სომხური ეროვნული

და ენობრივი სიტუაცია იყო განმსაზღვრელი. (აღ. დაუშვილი, თბილისი, 1937, 1997, გვ. 131). 1939 წელს თბილისის მოსახლეობაში მუშათა კლასის წარმომადგენლობა უკვე უდრიდა 43,7 პროცენტს (იყო 226 755 კაცი).

2) 30-იანი წლების შუა ხანებშიც კი საქართველოში, კერძოდ თბილისში, რიგ სამრეწველო შრომით კოლექტივებში მუშების საკმაოდ დიდმა ჯგუფებმა არ იცოდნენ წერა-კითხვა.

3) მრავალეროვან კოლექტივებში აუცილებლად წარმოიშობოდა ენობრივი პრობლემა: სასაუბრო ენის საკითხი. რევოლუციამდე ეს პრობლემა უფრო მარტივად წყდებოდა: საწარმოში სასაუბრო იყო უმრავლესობის ენა, ხოლო ოფიციალური ურთიერთობის ენა იყო იმპერიის ენა — რუსული. 1923 წელს დამტკიცდა ქართული ენის სახელმწიფოებრივი სტატუსი და მისი ხმარება ყველა სახელმწიფო და კომერციულ დაწესებულებაში სავალდებულო გახდა. მიღებული დადგენილება მოითხოვდა, რომ ოფიციალური საქმის წარმოება ყველგან ყოფილიყო ქართულ ენაზე. ეს დროული და საჭირო გადაწყვეტილება იყო, მაგრამ მისი რეალიზაცია გარკვეულად გაძნელდა. ენობრივი საკითხის მოუწესრიგებლობა შეიძლება გამზდარიყო ეროვნებათაშორისი კონფლიქტის მიზეზი ან საბაბი. ეს ასეც მოხდა. (აღ. დაუშვილი, თბილისი, 1937, 1997, გვ. 134).

თბილისის რეგიონული დაყოფის მიღმა სოციალური საფუძვლები გამოიკვეთა: კომუნისტებს არ შეეძლოთ აშკარად გამოეხატათ თავისი მატერიალური და სოციალური პრიორიტეტები, რომელთაც ისინი კორუფციით დაეუფლნენ, ამდენად თავიანთი დიდი ფინანსური შესაძლებლობების დაკმაყოფილების გზაზე ისინი ერთ-ერთ ამოცანად თბილისის ცენტრალურ (და შესაბამისად, ისტორიულად ძველ) უბნებში დასახლებას მიიჩნევდნენ. ამ უბნებში კი, წარმოდგენილი სტატისტიკიდანაც ჩანს, მათ თანაცხოვრება უზღებოდათ არაქართულ მოსახლეობასთან, რომელიც არაქართულენოვანიც გახლდათ და ინტერფერირებულად მეტყველებდა. მასთან მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილისათვის, როგორც ზემოთქმულიდან ჩანს, წიგნიერების საკითხიც გადასაწყვეტი იყო.

ნომენკლატურულ კლასს თავისი შვილების მომავლის უზრუნველსაყოფად ესაჭიროებოდა რუსული სკოლების დამთავრე-

ბა, რაც, აგრეთვე, ქართული მეტყველების ბუნებრივ განვითარებაში ჩარევას გულისხმობდა;

ქალაქში რაიონებიდან შემოსული ნომენკლატურული ნამატის წინაშე იდგა ამოცანა როგორმე მორგებოდა თავის თბილისურ სოციალურ და ასე ვთქვათ, „მის ენაზე ამეტყველებულიყო“; ამ გზაზე კი მას ეღობებოდა ჯანსაღი ქართული დიალექტური გარემოდან გადმოყოლილი მეტყველების კვალი და უცხო ეთნოსთან ენობრივი თანაცხოვრების „გამოცდილების“ უქონლობა. ამ კატეგორიის მეტყველების „გაელიტარულების“ გზაზე ამჟამად შეიმჩნევა თბილისის მეტყველების გარეგანი, უფრო ადვილად ასათვისებელი, ნიშნების დაჩემება და რეგიონიდან გადმოყოლილი თავისებურებების „ქალაქურად“ მოქცევა;

ამ გზაზე ქალაქის მოსახლეობის შიგნით მოხდა სოციალური დაყოფა: ისინი, ვინც ქართული დიალექტებიდან მოდიან და პირდაპირ უკავშირდებიან სალიტერატურო ქართულს, და ისინი, ვინც დიალექტებიდან მოდიან, ან თბილისში დაიბადნენ, მერე „თბილისურ“ ჟარგონს დაუკავშირდნენ და მერე „გავიდნენ“ სალიტერატურო ქართულზე. ამდენად თბილისში რამდენიმე სოციალური მეტყველება ფიქსირდება.

უნდა აღინიშნოს, რომ ხანგრძლივი პერიოდის მანძილზე თბილისის მკაფიოდ დაეტყო ქართული მოსახლეობის მატება და ქალაქის მეტყველებაში მნიშვნელოვნად გაიზარდა ქართულად მოლაპარაკეთა რიცხვი. თბილისი ქართული სალიტერატურო ენის განმტკიცების კერად იქცა თავისი პოლიტიკურ-იდეოლოგიური კურსითაც და ქართული მოსახლეობის მატების მიზეზითაც.

იოსებ გრიშაშვილის „ქალაქურ ლექსიკონში“ მოცემული ლექსიკის ერთი ნაწილი არ წარმოადგენს ოდენ ქალაქურ ლექსიკას, მისი მნიშვნელოვანი ნაწილი (20-25%) სალიტერატურო ქართული ან გეოგრაფიული დიალექტების კუთვნილებაა (მაგ., აბჯარი, აზიზი (ილია), ბერიკა, ბოზბაში, ბოლთა, გიაური, გულნამცეცა და სხვ.). დაახლ. 5% დღესაც აქტიურად იხმარება ჟარგონულ მეტყველებაში (ტო, ხოში, ჩალიჩი, ჩაუთაქა, ჩაიჯიბა, ჩაგაზილე, შუშტრი (შუსტრი), შააყოლე, ყურბანი, ყომარბაზი, ყომარი, ქლესა, ფეთიანი, სიფთა, სიფათი, სიაბანდი (იშკილბაზე-ბით(ონბაზების) დამხმარე), პოსლიკა, იშტა, როშვა, ჟუჟვა, ჟამი (=უშნო), ჰუპუზ (=საქმე გაურგიო, მერე აიღოს და ჰუ-

პუზ.. პირში ჩალა გამოგავლოს) და სხვ.); ალბათ, 10%-მდე დროთა განმავლობაში სალიტერატურო ქართულში გადავიდა (მაგ., ქაჩალი, ქილიკი, ფსონი, ფეთხუმი, სიქა (1. ღონე, ფულის ღონე 2. ბეჭედი) ნოქარი, რანგი (ფერი, საღებავი; 2. ზნე, ჩვეულება; 3. ღირსება).

ლევან ბრეგვაძის „ქართული ჟარგონის ლექსიკონში“ 600-ზე მეტი სიტყვაა, რომელთაც „ნამდვილ თბილისელთა“ მეტყველებაში მართლაც ყოველდღე ვისმენთ: აზრზეა, ათესა, ავარდა, აუდო (გრიშაშვილთანაცაა), „ამბავში პატივს გცემ“, აფუილებს, აფსიხება, დათირა, დაიბრიდა, დაიადა, იაზვობა, იბაირამა, თომარი გაუშვა, სვოი ბიჭი, ვიდო, სვეტობს, ტობე (ებრ. კარგი), ტუფტა, ფუფლო, ფრაერი, ფირმა, ქეში, ქაჯი, ქსივი, შატალო (шататься) შანტრაბა (шантрапа — არამზადების ჯგრო) ჩერესჩურ, ჩერეზ ძმა, ჭკუა ეკეტება და სხვ.

ამ ორი ლექსიკონის მიხედვით ენობრივ ტენდენციათა შეფასება გვიჩვენებს, რომ ლექსიკონთა გამოცემის შუალედში მნიშვნელოვნად გაზრდილა სკაბრეზულობა და ქურდული ჟარგონის გავლენა.

ოვეგოვი საკითხს ასე სვამს: შეიძლება თუ არა რუსული ქალაქის მეტყველება ჩაითვალოს რუსული ენის ერთ-ერთ დიალექტად? მისი აზრით, დიალექტის გაგება დღემდე არ შეიძლება საბოლოოდ განსაზღვრულად მივიჩნიოთ. ერთი რამ ნათელია: ერთი დიალექტის ბგერითი ელემენტების დამთხვევა სხვა დიალექტებისაზე არ არღვევს მის განყენებულობას. დიალექტს შეუძლია ისესხოს მეზობელ დიალექტთაგან ყველა ფონეტიკური ელემენტი, და ეს ნასესხობანი მანამ არ დაარღვევენ ერთიანობას, ვიდრე მთლიანი იქნება დიალექტის ფონოლოგიური სქემა. ხოლო იგი ძირითადად დაცულია ამ დიალექტის სხვათაგან გამორჩეული სოციალური გარემოთი. ამ უკანასკნელს კი განსაზღვრავს მოლაპარაკეთა შეგნება, რომელიც მას განასხვავებს სხვებისაგან.

ყველაზე უკეთ ქალაქური (ჩვენს შემთხვევაში, თბილისის) მეტყველების დახასიათება ხერხდება ანეკდოტებში, სადაც ყველაზე ტიპურად მიჩნეული ლექსიკა და გამოთქმაა აქცენტირებული, და სადაც იგრძნობა, რომ მეტწილად „ნამდვილი თბილისელის“ მეტყველებაზე ხაზგასმა სწორედ ავლაბრული ქართული გარე ნიშნების წინ წამოწევით ხდება (ხოლო, რაც შეეხება ავლაბრულ

მეტყველებას, მისი ეთნო-ენობრივი ორიენტაციისა და წიგნური ტრადიციების შესახებ უკვე ვისაუბრეთ).

„მდაბიური მეტყველების“ ძირითადი ტენდენციების შესახებ უნდა ითქვას შემდეგი:

განსაკუთრებულია ორთოეპია მდაბიური მეტყველებისა. მართალია, მდაბიური მეტყველება თავისი ბევრითი თავისებურებებით უახლოვდება სალიტერატურო ენას, მაგრამ რიგი თავისებურებების შემცველიცაა, რაც მას გამოჰყოფს განსაკუთრებულ ორთოეპიულ სისტემად. ესაა ზეპირი, სასაუბრო, ენა. მასში მეტია ფიზიოლოგიური ინერცია და ლიტერატურული ასოციაციებისაგან თავისუფლება. ამ ორთოეპიულ თავისებურებათაგან ზოგი ახასიათებს ბევრ დიალექტსაც. მაგრამ ისინი იმდენად საერთოა და არ ეწინააღმდეგება სალიტერატურო ენის ტენდენციებს, რომ შეიცნობა არა დიალექტებთან კავშირში. საუბრის ფორმები, სისწრაფე და წყვეტადობა აძლიერებს გამოთქმის ფიზიოლოგიურ ინერციას. ამას განეკუთვნება:

თანხმოვანთა ჯგუფის გამარტივება. მაგ. სალიტერატურო ენის გვერდით თანხმოვანთა ჯგუფის გამარტივება -მაგ., რუსულში *gde-de, vseгда-vseгда, skolko-skoko...* მაგრამ, მაგ/ამ; ვინაც/უინაც; კარგად, კარქა...

რბილი თანხმოვნის მოშორება: ძაან, კარგა, და სხვ.;

მარცვალთა შემოკლება: გამაკეთებინა — გამაკეთინა, გაუუთოვა — გაუთოა ზმნისწინებში: ჩაყვინთა — დაყვინთა, დაუბერა — გაუბერა, ..

დიალექტური აქცენტირება ლიტერატურული ფორმებისა. (ე! ევიშალოთ ახლა!)

ბგერის გადასმა (ბიზნესმენი/ბიზნესმენი, რეანიმაცია-რეამინაცია);

განსაკუთრებით ხშირია ლექსიკონის მნიშვნელობის ცვლა ქალაქურ ჟარგონში: ბნელები (ჩამორჩენილები)

ძალიან ჯიგარი კაცი იყო... წავედი... ცოტა შეყვანილი

კი მქონდა...

ჟურნალისტ-ლაწირაკების ხროვები თავიანთი რამერუ-მეებით...

ფრანგულის კი მე ბაიბურში არა ვარ... მიაწვა და მიაწვა...

ინგლისურს ესეც **მაგრად ამტკრევს, ეჭედება...** ფრანგია... მეც მივაწექი ერუდიციას... ერთი სიტყვით, **მაგარი მატრაკვეცობა გავახურეთ** ანრიმიშოებითა და სხვა ამისთანებით...

„ბალანჩინი“ დავურტყი, იმან იმდენი შამპანური ჩაწრუბა...

„ვერაფრით ვერა ვზარშავდი, რა მოხდა?...

ანდა აშკარად, **დემონსტრაციულად ისეთი უჭირავს**,

- ხშირად იცვლება სიტყვის სტანდარტი და, შესაბამისად ჩნდება ახალი მნიშვნელობაც, ან მნიშვნელობითი ელფერი:

დაჯე (და არა დაჯექი),

ჩამოეთერი (და არა ჩამოეთრიე)

რო (და არა „რომ“)

არავიზე (და არა არავისზე)

ჯობია (და არა ჯობს ანუ უმჯობესია). ...

„რომელთა თარეშის შემდეგ ქალაქში სიპარტანე და იავარება დაისადგურებს“.

- განსაკუთრებით ქალაქურადაა გავებული უცხო სიტყვების სპეციფიკური პრონონსით წარმოთქმა:

„ატსტავკა“ მივეცი

„არ დამენახო, შე დეფექტუროო!..“

ეხლავე ჩამოვალ-მეთქი! — ვიმეორებ ფსიხივით“...

იმართება **პრეზენტაცია** და... რომელი **დიუმისტი** მე ვარ?... მთელი **„გაფნი“** ხალხი ახვევია და რა თქმა უნდა, ძალიან მესიამოვნა და დიდი **ფუჟერით** ხელში გავიარ-გამოვიარე“.

„მშვენიერი ანტურაჟი..“ ეს რაღაც მექანიკურ **ტრიუკსა** ჰგავდა...“ **„ყველა აღგზნებულია** (ანდა აშკარად **სიაბანდობს**, რომ სულაც არაა აღგზნებული), ყველა საშინლად მატრაკვეცობს (რომ **„ვააბშიე“** არაფერი აინტერესებს და ყველაფერი ფეხებზე ჰკიღია)...

...აეგეთი **„ტუპიაკი“** ვარ!“

ერთხელაც მაგარ **„პრიზოდში“** ვარ და ტელევიზორს ვუყურებ...“

„თუ ძალიან „ბაზარნი“ სიტუაცია არაა შენთან,.. მოვალო“.

- დღევანდელი **„თბილისელობა“** სკაბრეზულობის მორგებასაც გულისხმობს:

„პედერასტი და „უბიიცა“ ჟან ჟენეს შემოქმედების განხილვის აღარავითარი ზოში აღარ...“ „ადექი, მე შენი დედა მოვტ...ნ!“

„ფუ! შენი დამბადებლის დედა!“

„ტერიტორიულად სად იმყოფებით?! — იკითხა ქალმა. — ევას პავაროტში!! — უპასუხა ალბერტმა“.

თანამედროვე ავტორთა კრებულებში იგრძნობა ქალაქელობის დაჩემების სურვილი, რაც ამ ავტორებს ტრადიციული ქართული სინამდვილიდან მოწყვეტილობის ხაზგასმად წარმოუდგენიათ. ისინი ეტანებიან ხელოვნურ ფორმებს, ცდილობენ არავითარ შემთხვევაში არ გამოიყენონ დიალექტური ან ქართული კლასიკური ლიტერატურის ენისათვის დამახასიათებელი ხატოვანება. ამას შეიძლება სამი მიზეზი ჰქონდეს: 1) ქალაქელობად მათ მიაჩნიათ საერთო სახელმწიფო სივრცის არაუზრბანული ნაწილისაგან სრული იზოლირებულობის დაჩემება; 2) იმისათვის, რომ თავი ქალაქური ნიშნის მატარებლად შეიგრძნონ, მათ ესაჭიროებათ უცხოური ურბანომოდელების დასტური, ანუ საკუთარი თავის წარმოდგენა მათი გაგებით კოსმოპოლიტური ურბანული სივრცის ნაწილად; 3) ლიტერატურული სკოლების თვალსაზრისით ისინი ეკუთვნიან თანამედროვე ავანგარდულსა და სხვ. მიმდინარეობებს, რომელთაც თავისთავად ახასიათებთ ემოციურობიდან დაცლილობა, რაც, ცხადია, ენობრივადაც აისახება.

- თანამედროვე მწერალთა ენის ერთ-ერთი დამახასიათებელი ნიშანი ლექსიკური ცენზურის მოხსნაა, რასაც სკაბრეზულობისაკენ განსაკუთრებული სწრაფვა მოსდევს; მათ არ გამოსდით დადებითი გმირი (ყოველ შემთხვევაში, დადებითი გმირის მეტყველება არ არის ხოლმე პოზიტიური კონოტაციისა).

ქართულ სინამდვილეში სოციალური ჯგუფების გამოყოფა და ენობრივი დახასიათება ჯერჯერობით ფრაგმენტულად წარმოებს. სოციალური სტრატეების მოდელებს ძირითადად ევრო-ამერიკული გამოცდილების საფუძველზე ადგენენ, მაგრამ ჩვენში უკვე დაგროვდა ნაშრომები, რომელთა მეშვეობითაც შესაძლებელი ხდება ქალაქური მეტყველების ნიშნების გამორჩევა და კონკრეტულად თბილისური მეტყველების სოციოლინგვისტური კვლევის ფართომასშტაბიანი კვლევის ისეთი გეგმის შემუშავება, რომელიც გაითვალისწინებს არა მხოლოდ უცხოურ სტანდარტს, არამედ

კონკრეტულ სპეციფიკას და ამის საფუძველზე გაშლის კვლევით საქმიანობას. მანამდე კი ე. წ. „შემგროვებლობითი“ მუშაობაა ჩასატარებელი, რომელიც არ დაკარგავს თბილისის მუდმივცვალებად ენობრივ ისტორიაში გაჩენილ არც ერთ თავისებურებას.

ი. გრიშაშვილი წერს: „ქალაქური ენაც, ჟარგონი (არგო) იქ იბადება, სადაც გონებამახვილი ხალხია, მზიარული, დარდიმანდი; სადაც სიცოცხლის და ადამიანის დაუშრეტელი სიყვარული სუფევს“ (ი. გრიშაშვილი, 1977, 11). იგი ქალაქურ ლექსიკაში მოხვედრილ ყველა ერთეულს ენის სიმდიდრედ მიიჩნევს და იმოწმებს თ. რაზიკაშვილს: „იყოს ლექსიკონში და ნუ დაისწავლით!“ („ივერია“, 1900 წ., №127).

ლიტერატურა

ლევან ბრეგაძე, ქართული ჟარგონის ლექსიკონი, თბილისი, ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა, 1999.

იოსებ გრიშაშვილი, ქალაქური ლექსიკონი, თბილისი, გამომცემლობა „სამშობლო“, 1997.

თომა გუგუშვილი, საქართველოს გარე მიგრაციულ-დემოგრაფიული პრობლემები, თბილისი, საგამომცემლო ფირმა „ბოლიგრაფი“, 1998.

ალ. დაუშვილი, თბილისი, 1937, თბილისი, სააქც. საზ. „კეგელი“, 1997.

შოთა თეთვაძე და ოთარ თეთვაძე, სომხები საქართველოში, თბილისი, 1998.

თბილისი, ეკონომიკურ-გეოგრაფიული გამოკლევა, თბილისი, გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, 1989.

საქართველოს მოსახლეობის ეროვნული შემადგენლობა, სტატისტიკური კრებული“, საქართველოს რესპუბლიკის უზენაეს საბჭოსთან არსებული სოციალურ-ეკონომიკური ინფორმაციის კომიტეტი, თბილისი, 1991.

С. И. Ожегов, О просторечии (к вопросу о языке города), Вопросы языкознания, №5, Москва, "Наука", 2000.

П. Аргутинский. Население Тифлиса. Тифлисск. Муниципальный Календарь на 1917 г. Тифлис, 1916.

Лингвистический энциклопедический словарь, Москва, «Советская энциклопедия», 1990.

The City in Slang, New York life and Popular Speech, Irving Lewis Allen, New York, Oxford, Oxford University Press, 1993.